

VAIDOTAS A. VAIČAITIS

Vilniaus Universitetas, Lietuva
Vilnius University, Lithuania

P. DOVYDAITIS IR III LIETUVOS VYRIAUSYBĖ 1919 M. KOVO 12–1919 M. BALANDŽIO 12 D.

Pranas Dovydaitis and the 3rd Lithuanian Government
(March 12, 1919–April 12, 1919)

SUMMARY

This article analyzes the personality of the interwar Lithuanian social activist prof. Pranas Dovydaitis. The first paragraphs of the article show the conditions under which his personality was formed and the domestic and international conditions that pushed him to the center of most important political events in Lithuania (still under the czarist regime) in the second decade of twentieth century. The second part of the article analyzes the domestic and international conditions under which the third Cabinet of Ministers in 1919 was formed, which was briefly led by Pranas Dovydaitis as Prime Minister. The article also focuses on the composition and spheres of activity of the Third Lithuanian Cabinet of Ministers, as well as showing the political conditions that led to its resignation after a month of work. The article concludes with a summary and a note that prof. Dovydaitis and four other members of his Government were arrested and expelled from Lithuania by the Soviet authorities in 1940–1941. Dovydaitis himself was shot in the NKVD prison in 1942 in Sverdlovsk, Russia.

SANTRAUKA

Šiame straipsnyje atskleidžiama vieno žymiausių tarpukario Lietuvos visuomenės veikėjų prof. Prano Dovydaičio asmenybė. Pirmose straipsnio dalyse parodoma, kokiomis sąlygomis formavosi jo asmenybė ir kokios vidaus bei tarptautinės aplinkybės lėmė, kad XX a. antrajame dešimtmetyje jis atsidūrė svarbiausių politinių įvykių, vykusių Lietuvos teritorijoje, sukuryje. Antroje straipsnio dalyje analizuojama, kokiomis vidaus ir tarptautinėmis sąlygomis formavosi vadinamoji Pirmoji Lietuvos Respublika, t. y. kaip susikūrė jos pirmosios vyriausybės, vienai iš kurių trumpai teko vadovauti Pranui Dovydaičiui. Nemažai dėmesio straipsnyje skiriamas III Lietuvos Ministrų Kabineto sudėčiai bei veiklos sritims atskleisti, taip pat parodyti politines sąlygas, dėl kurių po mėnesio darbo ji turėjo atsistatydinti. Straipsnis užbaigiamas apibendrinimais, parodant, jog prof. Dovydaitis ir dar keturi III Vyriausybės nariai 1940–1941 m. buvo sovietų valdžios suimti ir ištremti iš Lietuvos, o pats Dovydaitis – sušaudytas NKVD kalėjime Sverdlovske, Rusijoje.

RAKTAŽODŽIAI: Pranas Dovydaitis, Ministras pirmininkas, III Vyriausybė, Lietuvos Taryba, ateitininkai.

KEY WORDS: Pranas Dovydaitis, Prime minister, 3rd Government, Council of Lithuania, ateitininkai.

IVADAS

2019 m. kovo 12 d. III Lietuvos vyriausybei, kurios Ministras pirmininkas buvo Pranas Dovydaitis, suėjo lygiai šimtas metų, todėl šis straipsnis skirtas šiai datai paminėti, kartu atskleidžiant ir šios Vyriausybės vadovo P. Dovydaičio asmenybę. Apie P. Dovydaitį galima rašyti iš įvairių perspektyvų, nes jis yra epochinio lygmens asmenybė. Tai filosofas ir teologas, aktyvus visuomenininkas ir ateitininkas, mokslininkas ir pedagogas, redaktorius, leidėjas, pagaliau P. Dovydaitis buvo patriotas ir kankinys. Tiesa, šiame straipsnyje daugiausia dėmesio bus skiriama jo trumpai politinei veiklai atskleisti vidaus ir tarptautiniame kontekste, kuriame veikė III Vyriausybė – metai po Lietuvos Nepriklausomybės paskelbimo, bei jo asmenybės formavimosi bruožams parodyti, kurie padėjo jam prisiimti tiek daug svarbių visuomeninių ir politinių įsipareigojimų. Šio straipsnio kontekste būtina paminėti, kad Dovydaičio patirtį III Vyriausybėje analizavo Algirdas Jakubčionis (Jakubčionis 1997: 126–138), Algimantas Kasparavičius (Kasparavičius 2018), Alfonsas Eidintas su Raimundu Lopata (Eidintas, Lopata 2018: 59–65) bei kiti istorikai, o plačiausią studiją apie jo visą gyvenimą yra parašęs Juozas Girnius (Girnius 1975). Prie Dovydaičio asme-

nybės ir gyvenimo atskleidimo taip pat daug prisidėjo Aldonos Vasiliauskienės studija, kurios pagrindinis tikslas buvo susisteminti įvairią medžiagą, taip pat dar nepublikuotus atsiminimus apie jį, būsimajam beatifikacijos procesui (Vasiliauskienė 2001). Rašyti straipsnį labai padėjo neseniai paskelbti 1918–1920 m. Vyriausybės posėdžių protokolai. Šiame straipsnyje bus daugiausiai remiamasi minėtais autoriais, taip pat ateitininkijos istorijos įvairiais šaltiniais (Barzdukas 1977, Yla 1983, Masionis 1992, Rastenis 2003, Skrupskelis 2010). Straipsniu taip pat siekiama prisidėti prie istorinės atminties puoselėjimo atsižvelgiant į Seimo paskelbtą Steigiamojo Seimo šimtmečio (30) ir Ateitininkijos 110 metų (31) minėjimą.

Taigi straipsnį sudaro šešios dalys: pirmose dvejose dalyse P. Dovydaičio veikla atskleidžiama platesniame visuomeninės jo veiklos kontekste, nes jis vis dėlto visų pirma buvo visuomenės lyderis, o politikoje jis dalyvavo (1917–1920 m. buvo Lietuvos Tarybos narys) ne tiek iš pašaukimo, kiek skatinamas atsakomybės savo Tėvynei. Kitose straipsnio dalyse analizuojama III Vyriausybės sudarymas ir veikla. Straipsnyje naudojamas istorinis, lyginamasis, analitinis ir sisteminis tyrimo metodai.

1. P. DOVYDAITIS: ASMENYBĖS GENEZĖ

Rašant apie tokias asmenybes kaip P. Dovydaitį, visą gyvenimą atidavusį savo Tėvynei ir net nebijojusį paaukoti už ją gyvybę, visų pirma kyla natūralus klausimas: iš kur ir kaip tokie žmonės atsiranda? Kas lemia tokių asmenybių susiformavimą? Aišku, lengvo atsakymo į šį klausimą nėra. Iš šalies žvelgiant atrodo,

simas: iš kur ir kaip tokie žmonės atsiranda? Kas lemia tokių asmenybių susiformavimą? Aišku, lengvo atsakymo į šį klausimą nėra. Iš šalies žvelgiant atrodo,

kad XIX a. pabaigoje Suvalkijos kaime neturtingų valstiečių gausioje šeimoje gimęs ir augęs Pranukas niekuo neišsiskyrė iš savo bendraamžių. Jis, kaip ir daugelis vaikų tuometiniame Lietuvos kaime, gyveno sunkiai, ankstyvoje vaikystėje pradėjo ganyti ir dirbti įvairius ūkio darbus, todėl galėtų atrodyti, jog tokiam kaimo vaikui sunku išėiti iš šio užburto rato. Tačiau Pranuko širdyje kirbėjo nenumaldomas noras siekti kažko daugiau, o šio troškimo pagrindas buvo iš tėvų ir tuometinės lietuviško kaimo aplinkos paveldėtas tikėjimas. Būtent šis tikėjimas traukė Pranuką siekti mokslo ir leido jam niekada nenuleisti rankų ir matyti toliau už gimtojo kaimo ganyklas. Paradoksalu, bet būtent tokie lietuviško kaimo XIX a. pabaigos–XX a. pradžios šviesuoliai ir sukūrė Pirmąją Lietuvos Respubliką, įsteigė jos demokratines institucijas, lietuviškas mokyklas ir universitetą, sukūrė lietuvišką mokslą, literatūrą, meną bei pramonę, t. y. lietuvišką kultūrą plačiąja prasme. Būtent šie iš kaimo kilę lietuvių inteligentai pasirašė Vasario 16-osios aktą, parengė ir priėmė 1922 m. Konstituciją bei dalyvavo pokario rezistencijoje.

Aišku, visa tai kartu sąlygojo ir faktą, kad būtent šis Lietuvos visuomenės socialinis segmentas daugiausiai ir nukentėjo tiek pirmosios, tiek antrosios sovietinės okupacijos metu, įskaitant žuvusius partizanus, trėmimus ir kolektyvizaciją. Tarp jų buvo ir šio straipsnio herojus P. Dovydaitis – ateitininkas, universiteto profesorius, teisininkas pagal išsilavinimą, filosofas pagal pašaukimą, Vasario 16-osios akto signataras, III Vyriausybės ministras pirmininkas, Tėvynės kanki-

nys, kuriam Bažnyčia suteikė Dievo tarno titulą. Aišku, jo asmenybę ir veiklą galima suprasti tik analizuojant tai kartu su kitais to laikmečio bendraminčiais, tarpukario inteligentais ateitininkais: Adele Dirsyte, Stefanija Ladygiene, Alfonsu Lipniūnu, Aleksandru Stulginskiu, Kaziu Bizausku, Vladu Jurgučiu, Mykolu Krupavičiumi, Stasiu Šalkauskiu, Antanu Maceina, Juozu Girniumi, Juozu Keliuočiu, Vytautu Mačerniu, Bernardu Brazdžioniu, Kaziu Bradūnu ir kt. (Sopranaitė 2009). P. Dovydaičio, kaip ir kitų čia paminėtų inteligentų, pavyzdys puikiai iliustruoja, kiek daug galima pasiekti nuosekliu darbu, kartu prisiimant atsakomybę už savo tautą ir tėvynę, nepriklausomai nuo to, kokioje aplinkoje ir materialinėmis sąlygomis teko gimti ir praleisti vaikystę bei jaunystę.

P. Dovydaitis gimė 1886 m. nedideliame Runkių kaime, dabartinėje Marijampolės apskrityje. Jis buvo vyriausias iš 15 vaikų (!), tiesa, iš jų užaugo tik 8 (nenuostabu, kad ir pats Dovydaitis, būdamas 25 metų (1911 m.) vedė merginą iš savo kaimo Marcelę Bucevičiūtę ir susilaukė 5 vaikų: Onos, Jono, Juozo (mirė kūdikystėje), Vytauto ir Laimos). Būdamas dešimties, Pranukas pradėjo lankyti Višakio Rūdos pradžios mokyklą, o ją baigęs 1904 m. įstojo į Veiverių mokytojų seminariją. Ši mokykla, kaip ir visos tuometinės mokyklos Rusijos Imperijoje, buvo vienas iš priverstinės rusifikacijos įrankių. Tačiau 1905 m. revoliucija įnešė naujų vėjų ir į Rusijos švietimo sistemą, todėl Veiverių mokytojų seminarijos moksleiviai išdrįso mokyklos vadovybei raštu pateikti įvairių reikalavimų. Tarp jų buvo reikalavimai

leisti skaityti lietuvišką spaudą, steigti moksleivių organizacijas ir joms priklausyti, rusų kilmės mokytojus pakeisti lietuviais tam, kad pamokos galėtų būti dėstomos lietuvių kalba (Liekis 1996: 139). Kartu buvo iškelta ir sąlyga, kad moksleiviai negrįš į mokyklą tol, kol šie reikalavimai nebus įvykdyti (Vasiliauskiene: 34). Kadangi reikalavimai įvykdyti nebuvo, Dovydaitis su kitais dviem klasiokais po 1906 m. Kalėdų atostogų nebegrįžo į Veiverių mokytojų seminariją ir nusprendė toliau savarankiškai ruošti Marijampolės gimnazijos baigiamiesiems brandos atestato egzaminams ir laikyti juos eksternu. Taigi 1908 m. pavasarį jis, nė vienos dienos nesėdėjęs gimnazijos suolo, pirmasis visoje Marijampolės apylinkėje (greičiausiai ir Lietuvoje) eksternu išlaikė visus gimnazijos baigiamuosius egzaminus. Tais pačiais metais Dovydaitis įstojo į Maskvos universiteto Teisės fakultetą, kurį baigė 1912 m. Vėliau jis metus studijavo Maskvos universiteto Istorijos-filosofijos fakultete, bet 1913 m. buvo pakviestas į Vilnių redaguoti „Vilties“, todėl šias studijas nutraukė (Plumpa 2007: 34).

Kalbant apie Dovydaičio charakterį, kartais jam prikišamos nelabai inteligentiškos manieros, stačiokiškumas, tiesmukiškumas ar net šiurkštumas (Girnius 1975: 145–150, 225, 699, 711). Galbūt dėl to studentai ateitininkai 1927 m. per Ateitininkų federacijos vado rinkimus smarkiai agitavo balsuoti ne už jį, o už daug inteligentiškiau atrodantį ir Šveicarijos Fribūre studijavusį prof. Stasį Šalkauskį (Girnius 1975: 394–400). Manytina, kad tame apibūdinime yra dalis tiesos, ta-

čiau, kita vertus, jau streiko metu Veiverių mokytojų seminarijoje ir vėliau gimtajame kaime po lauko darbų ruošiantis baigiamiesiems gimnazijos egzaminams atsiskleidė jaunojo Prano didelė valia bei tokie charakterio bruožai kaip darbštumas, veržlumas, žodžio laikymasis (net jei dėl to reikėtų nukentėti), beatodairiškas tikslo siekimas ir tikėjimas, kad galų gale tiesa nugalės. Kaip taikliai nurodė Juozas Girnius, Dovydaitis – tai evangelinis „Paulius“ be „Sauliaus“ krizės, jam „būdingas kovingas nusiteikimas nesitaikstyti, nesibaiminti eiti „prieš srovę“ (Girnius 1975: 669). Beje, šie Dovydaičio charakterio bruožai tapo jo asmenybės „vizitine kortele“ ir vėliau ne kartą atsiskleidė jo gyvenime: apsisprendimu sudėtingomis sąlygomis prisiimti pareigas Valstybės Taryboje ir Vyriausybėje, kovoti už žodžio ir tikėjimo laisvę Antano Smetonos režimui persekiojant moksleivius ateitininkus, nors buvo net trumpai įkalintas 1932 m. ir atleistas iš profesoriaus pareigų universitete 1936 m. (Yla 1983: 349), ir, aišku, jo apsisprendimu prisiimti visą persekiojimo kryžių pirmosios Sovietų okupacijos metu iki pat sušaudymo 1942 m. Sverdlovsko kalėjime. Apibendrinami galime pažymėti, jog P. Dovydaičiui puikiai tinka pasakymas, kad „ne šventieji puodus lipdo“, nes jo asmenybės neeilinius bruožus išugdė ne puikios gyvenimo sąlygos ir išsilavinimas prestižinėse mokyklose, o išišaknijimas savo šeimos ir tautos tradicijoje (25: 28–35) bei kantrus kasdienių sunkumų įveikinėjimas viltingai žvelgiant į rytojų.

2. P. DOVYDAITIS VISUOMENINĖJE VEIKLOJE

Jau buvo minėta, kad Dovydaičio tikrasis pašaukimas buvo ne politika, o visuomeninė veikla ir jaunimo ugdymas. Šioje srityje jis buvo tikras lyderis, nebijojęs prisiimti atsakomybės, kai to reikia, ir visada sąžiningai vykdęs išpareigojimus. Pagrindinis Dovydaičio nuopelnas šioje srityje, be abejonės, yra dalyvavimas kuriant ateitininkų sąjungą 1910 m. ir vadovavimas jam iki pat 1927 m. Beje, XX a. pirmajame dešimtmetyje, kai kūrėsi ateitininkų sąjūdis (1909–1911), Dovydaitis buvo Maskvos universiteto Teisės fakulteto studentas. Paprastai laikomasi nuomonės, kad ateitininkijos sąjūdis kilo iš trijų savarankiškų šaltinių – tai Kauno moksleiviai, Maskvos universiteto studentai ir Fribūro-Liuvėno studentija. Dovydaitis, nuo 1908 m. studijuodamas Maskvos universitete ir aktyviai dalyvaudamas lietuviybės veikloje, buvo šių įvykių epicentre, ypač, kai Jakšto Dambrausko paskatintas, apsisprendė leisti naują žurnalą moksleivijai „Ateitis“ (tuomet dar kaip kito žurnalo – „Draugija“ – priedą). Apie Dovydaičio apsisprendimą leisti katalikišką žurnalą jaunimui ir pirmajam jo numeriui parašyti įvadinį straipsnį kaip atsišaukimą ar besikuriančio naujo katalikiško sąjūdžio programinę deklaraciją (Dovydaitis 1911: 6–26), Stasys Yla savo *Ateitininkų vadove* rašo taip: „1910 metais Pranas Dovydaitis, prieš pradėdamas jį [įvadinį straipsnį „Trys pamatiniai klausimai“] rašyti užėjo pas vienintelį kunigą lietuvių tuometinėje Maskvoje ir jam pasakė: „leisime „Ateitį“, o dabar kunige einam į bažnyčią – išklausysi mane išpažinties“. Tuo metu

Dovydaitis gyveno su draugu viename kambaryje. Draugo nekliudomas sėdo rašyti „Tris pamatinius klausimus“ ir rašė vienu prisėdimu – iki pusiaunakčių“. O „Draugijos“ redaktorius Jakštas Dambrauskas, Kaune paštu gavęs straipsnį, autoriui atsiuntė atviruką, prasidėjusį žodžiais: „Bravo, bravissimo!“ (Yla 1983: 27–28). Manytina, jog šis straipsnis buvo svarbiausias idėjinis impulsas įsisteigti ir toliau plėstis jau besikuriančiai jaunimo ugdymo katalikų organizacijai, o žurnalo pavadinimas davė jai vardą.

Taigi Dovydaitis nuo pat ateitininkijos įsikūrimo iki 1927 m. buvo jos vadovas, nors, kaip teisingai rašo J. Girnius, net ir po 1930 m., kai organizacijos vadu buvo išrinktas Kazys Pakštas, Dovydaitis buvo pagrindinis moksleivių ateitininkų globėjas (Girnius 1975: 412–443), o dar galėtume pridurti – ir moksleivių bei studentų ateitininkų finansinis rėmėjas, ypač jų persekiojimo A. Smetonos režimo metu. Todėl jis neabejotinai teisingai vadinamas ateitininkijos tėvu. Pagaliau turbūt nesuklysiu pasakęs, kad nepaisant nemažo mokslinio darbo Vytauto Didžiojo universiteto Teologijos-Filosofijos fakultete, Dovydaičio stipriausias iš visų parašytų tekstų kaip tik ir yra 1911 m. „Trys pamatiniais klausimai“, kurį, beje, jis parašė būdamas teisės (o ne teologijos) studentas ir dvidešimt ketverių metų amžiaus.

Šiandien sunku aprėpti ir suvokti Dovydaičio dalyvavimo visuomeninėje veikloje mastą. Čia pateiksiu jokių būdu ne išsamų vaizdą: be aktyvaus dalyvavimo ateitininkijoje, jis dar buvo „Saulės“

draugijos vicepirmininkas ir pirmininkas (1916–1919), Lietuvių katalikų mokytojų sąjungos pirmininkas (1920–1924), Katalikų veikimo centro Vyriausiosios valdybos narys (1927–1940), Lietuvos Katalikų Mokslo Akademijos vicepirmininkas (1922–1940), Lietuviškos enciklopedijos vicedaktorius (1931–1940), Lietuvos darbo federacijos vicepirmininkas (1931–1934) ir Lietuvos krikščionių darbininkų sąjungos pirmininkas (1934–1940). Taip pat Dovydaitis buvo steigėjas, ilgametis redaktorius ir leidėjas (be „Ateities“) žurnalų, kuriuos dažnai jis leisdavo be jokio užmokesčio. Tai žurnalas „Lietuvos mokykla“, gamtos mokslo žurnalas „Kosmos“ (1920–1940), filosofijos žurnalas „Logos“ (1921–1940), religijų istorijos žurnalas „Soter“ (1924–1940) ir kt. (Va-

siliauskienė 2001:17). Taigi iš pirmo žvilgsnio atrodo, kad vienas asmuo tuo pačiu metu (be faktiško vadovavimo ateitininkijai) sunkiai galėtų spėti taip plačiai veikti įvairiuose visuomeninės veiklos baruose. Tačiau Dovydaitis tai sugebėjo, todėl jis ir yra neeilinė epochinės reikšmės asmenybė. Būtent šios įvairios visuomeninės-kultūrinės pareigos, kurios prasidėjo dar jo studijų Maskvos universitete metu, padarė jį žinomu asmeniu tuometinėje negausioje lietuvių inteligentų bendruomenėje. Tai lėmė, kad prasidėjus Pirmajam pasauliniam karui, jis buvo pakviestas į Lietuvių draugiją nukentėjusiems dėl karo šelpti, 1916 m. – kvieistas vadovauti pirmajai lietuviškai gimnazijai Kaune, o 1917 m. rugsėjį buvo išrinktas į Valstybės Tarybą.

3. P. DOVYDAITIS – LIETUVOS TARYBOS NARYS IR SIGNATARAS

Prieš pradėdant kalbėti apie III Lietuvos vyriausybę reikėtų užsiminti ir apie Lietuvos Tarybą – 1917–1920 m. veikusią vienintelę lietuvių atstovybę, kuri iki Steigiamojo Seimo išrinkimo 1920 m. gegužės mėn. vykdė ir parlamento funkcijas. Reikia pasakyti, kad nemažą dalį jos narių sudarė dar 1914 m. įsteigto Lietuvių komiteto nukentėjusiems nuo karo šelpti nariai, nes šis Komitetas (iki Tarybos išrinkimo) Pirmojo pasaulinio karo metais buvo pagrindinė neoficiali lietuvių atstovybė ne tik Vilniuje, bet ir visoje dabartinės Lietuvos teritorijoje. 1915 m. beveik pusei Komiteto narių (su pirmininku Martynu Yču) išvykus į Rusiją, į Komitetą buvo koop-

tuoti nauji nariai, tarp jų – du bendraminčiai ateitininkai – Dovydaitis ir Aleksandras Stulginskis, kurie, beje, vėliau kaip tik ir tapo svarbiausiais III Vyriausybės nariais.

Kaip žinoma, po dvejų metų kaizerinės okupacijos, t. y. 1917 m., vokiečių okupacinė valdžia nusileido ir leido lietuviams sukviesti vadinamąją Vilniaus konferenciją tikėdamasi vėliau lietuvių atstovybę panaudoti savo interesams. Į konferenciją Vilniuje (1917 m. rugsėjo 14–22 d.) atvyko rinkti ar kviešti 214 atstovai, kurie konferencijos metu savo ruožtu išrinko 20 asmenų Tarybą, kuri tapo jau minėta Nepriklausomos Lietuvos pirmąja tautos atstovybe. Dovydaitis

(kartu su A. Stulginskiu), kaip aktyvus lietuvis inteligentas, buvo pakviestas į konferenciją ir išrinktas į Lietuvos Tarybą (Vaičaitis 2018: 5–9). Įdomu tai, kad rinkimuose į Tarybą daugiausia balsų iš trijų ateitininkų gavo A. Stulginskis, jis iš dvidešimties asmenų buvo išrinktas 9 numeriu su 154 balsais, K. Bizauskas – 11 numeriu su 152 balsais, o Dovydaitis – 16 numeriu iš dvidešimties (Stulginskis 1980: 206).

Tiesa, Dovydaitis Valstybės Tarybos posėdžių metu nebūdavo aktyvus diskusijų dalyvis, be to, ne visada galėdavo dalyvauti 1918 m. Vilniuje vykusiuose posėdžiuose, nes gyveno Kaune, kur visu Tarybos veikimo laikotarpiu ėjo lietuvių gimnazijos direktoriaus pareigas. Tarybos posėdžiai vykdavo kiekvieną mėnesį – paprastai savaitę trunkančiomis sesijomis, todėl Dovydaitis dažnai negalėdavo visai savaitei pasilikti Vilniuje (22: 131–462). Be to, Dovydaitis buvo eilinis Tarybos narys, o posėdžių darbotvarkę sudarydavo Tarybos prezidiumas pasitardamas su partijų atstovais. Tuo tarpu Dovydaitis praktiškai nedalyvavo Krikščionių demokratų partijos veikloje, nors greičiausiai formaliai jai priklausė¹, todėl jis nebuvo nei Tarybos prezidiumo, nei Seniūnų tarybos (Senjorų konvento) narys, nepriklausė jokiai Tarybos komisijai. Dėl šios priežasties 1917–1918 m. Valstybės Tarybos posėdžių darbotvarkę ir svarstomus klausimus jis paprastai sužinodavo tik atvykęs į Vilnių.

Lietuvos Tarybos protokolai rodo, kad Dovydaitis nedalyvavo, pavyzdžiui, 1918 m. lapkričio mėn. Tarybos sesijos posėdžiuose (išskyrus lapkričio 1 d.), be

to, jo pavardės nėra tarp 1919 m. sausio 16–22 d. vykusios Antrosios Lietuvos Valstybės konferencijos organizatorių ar diskusijų dalyvių (nors konferencija jau vyko Tarybai ir Vyriausybei persikėlus į Kauną) (23: 702–780). Tiesa, jis dalyvavo beveik visuose 1917 m. Tarybos posėdžiuose, tačiau posėdžių protokoluose paminėtas tik vieną kartą, kai 1917 m. spalio 8 d. posėdžio metu jam kartu su K. Bizausku ir M. Biržiška buvo pavesta parengti dalį „memorialo“ vokiečiams dėl mokyklų Lietuvoje „padėjimo“ (22: 141).

Čia reiktų atkreipti dėmesį į istoriografijoje dažnai minimą faktą apie Dovydaičio galimą įtaką tam, kad Nepriklausomybės aktas buvo pasirašytas būtent vasario 16-ąją, o ne kurią nors kitą dieną. Tokį faktą kiek vėliau prisiminė pats Dovydaitis, rašydamas apie tai, kaip jis 1918 m. vasario viduryje Kaune iš vyskupo Pranciškaus Karevičiaus sužinojo (ir skubiai Tarybai Vilniuje perdavė) žinią, jog Vokietija ruošiasi pripažinti Lietuvos nepriklausomybę, o tai galbūt lėmė Tarybos apsisprendimą, „užbėgant Vokietijai už akių“ ir paskelbti Lietuvos nepriklausomybę be gruodžio 11-osios dienos rezoliucijos konvencijų, ir tai padaryti kuo skubiau, t. y. jau vasario 16 d. (Dovydaitis 1930: 3). Todėl suprantama, kodėl A. Stulginskis, vėliau atsimindamas tuos laikus, pažymėjo, jog „P. Dovydaitis su įgimtu jam statumu, su visu griežtumu stovėjo už būtiną 16 vasario dienos Akto skelbimą“ (Stulginskis 1936: 3). Kaip žinoma, Valstybės Taryba (o kartu ir Dovydaitis kaip jos narys) baigė savo darbą 1920 m. gegužės 15 d. susirinkus išrinktam Steigiamajam Seimui.

4. III VYRIAUSYBĖS (1919 M. KOVO 12–BALANDŽIO 12 D.) SUDARYMO POLITINĖS APLINKYBĖS

Skaitytojui galima priminti, jog pirmos šešios Lietuvos Vyriausybės (nuo 1918 m. lapkričio iki 1920 m. lapkričio) dirbo faktiškai karo sąlygomis, kai besikurianti Lietuvos kariuomenė kariavo su bermontininkais, bolševikais ir vėliau – su želigovskininkais. Ne išimtis buvo ir 1919 m. pradžia: Raudonoji armija į Lietuvos teritoriją įžengė 1918 m. gruodį, o 1919 m. sausio mėn. ji užėmė Vilnių, Šiaulius ir, pasak Algimanto Liekio, kovo mėn. – apie 2/3 beatsikuriančios Lietuvos teritorijos (Liekis 1996: 146). Nuo 1919 m. sausio 5 d. iki balandžio 19 d., taigi III Vyriausybės veiklos metu, Vilnius buvo bolševikų rankose, o vasario 27 d. jis buvo net paskelbtas Lietuvos Baltarusijos Socialistinės Respublikos, t. y. vadinamojo Litbelo, sostine. Beje, čia į akis krenta įdomus faktas, jog Dovydaičio Vyriausybės Kaune metu (t. y. 1919 m. kovo 12–balandžio 12 d.) Vilniuje veikė jo bendramokslis Veiverių mokytojų seminarijoje Vinco Mickevičiaus-Kapsuko vadovaujama vadinamojo Litbelo vyriausybė (Laurinavičius 2013: 123–128). Taigi III Vyriausybei reikėjo dirbti karo su bolševikais įkarštyje, kai nebuvo aišku, kuria linkme viskas pakryps.

Čia galima priminti, jog I Vyriausybė buvo sudaryta remiantis 1918 m. lapkričio 2 d. Lietuvos Tarybos priimtais Lietuvos Valstybės Laikinosios Konstitucijos pamatiniais dėsniais (26, 27). Jais įtvirtinta, kad Ministrų Kabinetas privalo turėti Valstybės Tarybos pasitikėjimą, o Valstybės Tarybos prezidiumui buvo pavesta skelbti įstatymus, kviešti ministrą pirmininką ir Tarybos vardu tvirtinti

Ministrų Kabineta. Beje, 1919 m. sausio 24 d. priimta šios Laikinosios konstitucijos pataisa kompetencija leisti laikinus įstatymus buvo numatyta ir Vyriausybei. Kadangi Valstybės Taryboje daugiausiai narių (dvylika) turėjo Tautos pažanga kartu su savo sąjungininke Žemdirbių sąjunga, lapkričio 11 d. Vilniuje buvo sudaryta koalicinė vyriausybė, vadovaujama Tautos pažangos atstovo Augustino Voldemaro (Skirius 1999: 15). Tiesa, tai buvo plačios koalicijos kabinetas, nes čia buvo tiek dešiniųjų, tiek ir kairiųjų partijų atstovų, be to, buvo žydų ir gudų reikalų „ministrai be portfelio“. Tačiau 1918 m. gruodžio 20 d. Lietuvos vyriausybei dar galutinai neperėmus visos valdžios iš vokiečių, o Vilniuje gresiant Raudonosios armijos ir lenkų legionierių invazijai, Tarybos įgalioti į Vokietiją užsitikrinti valstybei paskolos išvyko ministras pirmininkas A. Voldemaras (kartu su finansų ministru Martynu Yču). Kartu išvyko ir Tarybos prezidiumo vadovas Antanas Smetona. Be to, A. Voldemaras su M. Yču iš Vokietijos vėliau turėjo vykti į Paryžiuje prasidedančią Taikos konferenciją (Skirius 1999: 22).

Prieš pat Lietuvos vadovams išvyksiant į užsienį buvo nuspręsta Vyriausybės vairą atiduoti iš Rusijos neseniai grįžusiam vienam iš visuomeninio politinio lietuvių veikimo Rusijoje lyderių – teisininkui liaudininkui Mykolui Sleževičiui. A. Smetona prieš pat Naujuosius metus trumpam sugrįžo į Kauną, bet 1919 m. sausį perdavė S. Šilingui įgaliojimus eiti Tarybos prezidiumo prezidento pareigas ir vėl išvyko į Skandinaviją,

kur Švedijoje ir Danijoje, Liudo Truskos žodžiais tariant, „propagavo Lietuvą“, lankė valdžios įstaigas ir laikraščių redakcijas (Truska 1996: 103).

Taigi 1918 m. pabaigoje į užsienį išvykus abiem valstybės vadovams – Tautos pažangos atstovams, Valstybės Taryba pritarė liaudininko M. Sleževičiaus koalininės vyriausybės sudarymui, tačiau šikart praktiškai be Tautos pažangos atstovų (Eidintas, Lopata 2018: 47). Tačiau M. Sleževičius po dvejų su puse mėnesių, t. y. 1919 m. kovo 10 d., atsistatydino dėl nesutarimų su Valstybės Taryba (Truska 1996: 105). Tokios įtampos tarp Tarybos ir Vyriausybės padidėjimo pagrindas buvo atstovų rinkimai į 1919 m. sausio 16–22 d. Kaune įvykusią Antrąją Lietuvos Valstybės konferenciją², kuriuos laimėjo krikdemai (iš 187 konferencijos dalyvių krikdemai turėjo 93, nepartinių blokas – 40, premjero M. Sleževičiaus atstovaujamas socdemų ir liaudininkų blokas – 38, „Pažanga“ – 12 ir „Santara“ – 2 atstovus) (Eidintas, Lopata 2018: 55–56). Po šios konferencijos krikdemai pasijuto pagrindine politine krašto jėga ir stengėsi perimti krašto valdymo iniciatyvą. Todėl A. Stulginskio siūlymu, karo padėties įvedimo įstatymas buvo pradėtas svarstyti Tarybos prezidiume (ne Ministrų Kabinete, kaip M. Sleževičius reikalavo), o tai premjeras M. Sleževičius palaikė nepasitikėjimu Ministrų Kabinete ir kovo 5 d. Tarybos prezidiumui įteikė atsistatydinimo pareiškimą (Eidintas, Lopata 2018: 59). Tokiu būdu Taryboje iškilo naujos vyriausybės formavimo klausimas. Jei patikėtume istoriografijoje įsitvirtinusia nuomone, jog Dovydaičio kandidatūrą iškelė ir pasiūlė Tarybos prezidiumas, tai greičiausiai galėjo padaryti krikščionis demokratas kun. Jus-

tinus Staugaitis, nes kito Prezidiumo nario santariečio Stasio Šilingo santykiai su Dovydaičiu nebuvo geri dar nuo 1910 m. leidžiamo moksleiviams skirto leidinio „Aušrinė“ laikų (jis buvo „Aušrinės“ iniciatorius ir pirmasis redaktorius) (Girnius 1975: 325–326).

Kodėl naujuoju premjeru buvo pasiūlytas Dovydaitis? Sunku atsakyti, juk nors jis ir buvo Tarybos narys, tačiau nebuvo joje labai matomas. Greičiausiai priežastis buvo ta, kad valstybės valdymo iniciatyvą norintiems perimti krikščionims demokratams nebuvo labai iš ko rinktis. Tuometiniai krikdemų partijos vadai (pvz., Mykolas Krupavičius, Leonas Bistras) ar aktyviai Taryboje veikęs A. Stulginskis (šiandien sakytume, jis buvo krikdemų partijos Taryboje frakcijos pirmininkas) kitoms partijoms galėjo atrodyti per daug radikalūs, o politikos šešėlyje buvęs Dovydaitis galėjo būti tam tikras kompromisinis variantas, kuris, J. Staugaičio nuomone, turėjo nesulaukti išankstinio neigiamo nusistatymo iš kitų partijų. Vis dėlto galima teigti, kad būtent A. Stulginskiui III Vyriausybėje atiteko svarbiausias vaidmuo: iš pradžių jis buvo vidaus reikalų ir viešųjų darbų ministras, o po savaitės, iš premjero pareigų atsistatydinus Dovydaičiui, tapo faktiškai III Vyriausybės vadovu. Pagal 1918 m. Laikinosios Konstitucijos pamatinių dėsnių 20 straipsnį, „jėgė į Ministrų kabinetą Valstybės Tarybos nariai nenustoja buvę Valstybės Tarybos nariais“ (26). Todėl pagal parlamentinės demokratijos tradiciją Dovydaitis, kaip ir A. Stulginskis ar L. Noreika, būdami Vyriausybės nariais, kartu išliko ir Valstybės Tarybos nariais.

Tačiau čia kyla antras klausimas: kodėl Dovydaitis jau po savaitės atsistaty-

dino ir neišbuvo savo poste viso mėnesio, t. y. visą III Vyriausybės egzistavimo laiką? Atsakymas galbūt toks, jog pats Dovydaitis viename posėdyje prieš prisiimdamas šias pareigas teigė, kad „aš valdžios nenoriu ir gerai suprantu, kad Ministru Pirmininku būti negalėsiu, bet kadangi jūs nebegalite gauti kito kandidato, o aplinkybės verčia kuo skubiau sudaryti naują vyriausybę, aš tą jūsų pasiūlymą priimu, bet išpėju, kad susikūrus šiam kabinetui, jūs ieškotumėte tikro Ministro Pirmininko“ (Liekis 1996: 145–146). Iš šios citatos aiškėja, kad Dovydaitis į premjero postą sutiko būti skiriamas tik laikinai, t. y. prisiimti atsakomybę susidariusioje situacijoje, kai Raudonosios armijos karo veiksmai neleido ilgiau ieškoti kito kandidato, o kitos partijos vengė išipareigoti. Tačiau Dovydaitis puikiai suprato, jog suformavus šią pereinamojo pobūdžio vyriausybę, reikės grįžti prie platesnės koalicijos ministrų kabineto. Vis dėlto jį atsistatydinti po savaitės galėjo paskatinti ir tai, kad jo žodžiais tariant, jam tapus premjeru, „daugelis darbininkų atsitraukė nuo darbo“ (24: 251), t. y. jis jautė nemažą tam tikrų valdžios įstaigų tarnautojų priešišumą ne tiek asmeniškai, kiek Krikščionių demokratų partijai, pašaipiai jo sudarytą Kabineta vadinusių „gyvojo rožančiaus“ kabinetu (Merkelis 1964: 220).

Taigi, užbėgant įvykiams „už akių“, galima pasakyti, jog šis Valstybės Tarybos bandymas sudaryti „dešiniųjų“ vyriausybę be kairiųjų partijų palaikymo nepasiteisino, nes III Vyriausybė išsilaikė tik mėnesį. Šios vyriausybės laikinumą rodė ir tai, kad jau tuoj pat po jos sudarymo Valstybės Taryba sudarė Senjorų konventą (jam priklausė Tarybos prezidentas ir po vieną visų frakcijų atstovą)

bei tarppartinę komisiją, kuri pradėjo svarstyti naujo – platesnės koalicijos – kabineto (su M. Sleževičiumi priešakyje) grąžinimo galimybes ir kovo pabaigoje neoficialiai tam pritarė. Be to, daugelio partijų atstovai pritarė minčiai, kad reikia atsisakyti Tarybos prezidiumo triumvirato ir vietoj jo įsteigti Valstybės prezidento pareigybę, o tai, daugumos partijų atstovų manymu, leistų sklandžiau veikti vyriausybei ir pagerintų jos santykius su Taryba. Tarybos daugumos manymu, tinkamiausias asmuo eiti valstybės prezidento pareigas buvo tuo metu į Skandinaviją išvykęs Tarybos prezidiumo vadovas Antanas Smetona, todėl jis buvo pakviestas grįžti ir kovo 31 d. atvyko į Kauną. Jau po keleto dienų, t. y. 1919 m. balandžio 4 d., Taryboje buvo priimta Laikinųjų Konstitucijos pamatinių dėsnių nauja redakcija (29), kurioje numatyta Valstybės prezidento pareigybė, ir tą pačią dieną į šias pareigas buvo išrinktas A. Smetona, o tuo metu kabinetui vadovavęs Ministro pirmininko pavaduotojas Aleksandras Stulginskis įteikė atsistatydinimo pareiškimą (Eidintas, Lopata 2018: 64). Beje, už prezidento A. Smetonos kandidatūrą balandžio 4 d. Taryboje balsavo ne tik A. Stulginskis, bet ir Dovydaitis. Pagal 1919 m. balandžio 4 d. Laikinios Konstitucijos redakciją, „Valstybės Prezidentui priklauso vykdomoji valdžia, kurią jis vykdo per Ministrų Kabineta, atsakomą prieš Valstybės Tarybą“, be to, čia buvo numatyta, jog „Ministerių Kabineto sudėtį tvirtina Valstybės Prezidentas“. Taigi, kaip buvo minėta, prezidento išrinkimo dieną III Vyriausybė atsistatydino, tačiau savo pareigas ėjo dar savaitę, kol balandžio 12 d. prezidentas A. Smetona patvirtino M. Sleževičiaus sudarytą IV Ministrų Kabineta.

5. III VYRIAUSYBĖS SUDĖTIS

Grįžkime į 1919 m. kovo 12 dieną, kai Tarybos prezidiumas patvirtino³ tokios sudėties septynių asmenų Dovydaičio Ministrų Kabineta: „1. Ministeris Pirmininkas Pranas Dovydaitis, 2. Vidaus Reikalų ministeris Aleksandras Stulginskis, 3. Švietimo ministeris Jonas Yčas, 4. Teisingumo ministeris Liūdas Noreika, 5. Krašto apsaugos ministerijos valdytojas Antanas Merkis, 6. Finansų ministerijos valdytojas Vytautas Petrulis, 7. Susisiekimo ministerijos valdytojas Jonas Šimoliūnas.“ Tiesa, Ministro pirmininko teikime taip pat buvo teigiama, jog „įėjusius į sudėtį Lietuvos delegacijos Taikos Konferencijos finansų ministerį Martyną Yčą, užsienio reikalų ministerį Augustiną Voldemarą ir užsienio reikalų viceministerį Simoną Rozenbaumą pristatau ir toliau eiti savo pareigas. Žemės ūkio ir valstybės turtų bei Prekybos ir pramonės ministrai bus mano pristatyti vėliau. Maitinimo ir Viešųjų Darbų ministerio pareigas prisiima Vidaus Reikalų Ministeris. P. S. Gudų reikalų ministeris bus mano pristatytas vėliau, susižinojus su gudų atstovybe“ (28).

Cituotas dokumentas leidžia daryti tokius apibendrinimus. Pirma, dėl sudėtingos tarptautinės padėties buvo labai skubama sudaryti naujos sudėties Ministrų Kabineta, tam Dovydaitis turėjo tik vieną dieną, t. y. kovo 10 d. atsistatydino M. Sleževičiaus kabinetas ir Prezidiumas pavedė naują Kabineta sudaryti Dovydaičiui. Kovo 11 d. Dovydaitis Prezidiumui įteikė Ministrų Kabineto sąrašą, kovo 12 d. Prezidiumas patvirtino Dovydaičio kabineta (palyginimui – pagal 1992 m. Konstituciją, premjeras turi

15 dienų pristatyti Seimui savo sudarytą ir Prezidento patvirtintą Vyriausybę). Ši skuba sąlygojo tai, kad Dovydaičiui nepavyko „sukalėdoti“ (kaip jis pats pasakė) pilnos sudėties Kabineto: liko nepaskirti trys ministrai, o du ministrai (M. Yčas ir A. Voldemaras) buvo tik nominalūs, nes jie taip ir negrįžo į Lietuvą iš Paryžiaus iki šios Vyriausybės atsistatydinimo. Kita vertus, buvo manoma, jog bent formaliai palikus juos Vyriausybės nariais, jie turės aukštesnę statusą Paryžiaus taikos konferencijoje.

Antra, reikia pasakyti, jog tarpukario trapios demokratijos laikotarpiu vyriausybės keisdavosi gana dažnai, t. y. nuo 1918 m. lapkričio iki 1926 m. gruodžio perversmo (per 8 metus) veikė net 13 vyriausybių. Vis dėlto III Vyriausybė buvo ne tik trumpiausiai veikęs (lygiai mėnesį), bet ir mažiausiai narių turėjęs Ministrų Kabinetas⁴. Štai, palyginti su II M. Sleževičiaus vyriausybės 13 narių, III Ministrų Kabineta sudarė tik septynių vyriausybės narių sąrašas, nes, kaip teigiama minėtame Dovydaičio teikime, nebuvo paskirti 4 įvardinti ministrai: Žemės ūkio ir valstybės turtų⁵, Prekybos ir pramonės⁶, Maitinimo ir viešųjų darbų (jo pareigas ėjo Vidaus reikalų ministras) bei Gudų reikalų (kažkodėl teikime nepaminėtas II Vyriausybėje veikęs Žydų reikalų ministras). Visa tai reiškė, kad daug didesnė darbų našta turėjo gulti ant Ministro pirmininko (vėliau – Ministro pirmininko pavaduotojo) pečių. Tiesa, III Vyriausybėje buvo ir tam tikras darbų perėmimas, nes iš II Vyriausybės čia perėjo du vyriausybės nariai – J. Šimoliūnas ir A. Stulginskis.

Be to, švietimo ministras J. Yčas Švietimo ministerijai vadovavo ir I Vyriausybėje (A. Voldemaro). Taip pat reikia pabrėžti, jog Vyriausybės posėdžiuose be balso teisės dar dalyvaudavo ir Valsybės kontrolės valdytojas.

Trečia, nors jau nuo pradžių jautėsi Kabineto laikinumas, tai nebuvo iš vadinamųjų „profesionalių“ sudaryta pereinamojo laikotarpio Vyriausybė, nes nepartinis buvo tik Susisiekimo ministerijos valdytojas Jonas Šimoliūnas. Kaip minėta, tai buvo „dešiniųjų“ vyriausybė: premjeras Dovydaitis, nors ir nominaliai, tačiau tuo metu priklausė Krikščionims demokratams (kaip ir A. Stulginskis), visi kiti vyriausybės nariai buvo Tautos pažangos atstovai. Tiesa, Tarybos prezidentas Dovydaitį į pareigas paskyrė be Krikščionių demokratų partijos tuometinės vadovybės formalaus pritarimo, tačiau, kita vertus, jo atstovavimą krikdemams turėjo garantuoti tai, jog šios partijos tuometiniai „šulai“ (M. Krupavičius, L. Bistras ir P. Karvelis) dirbo premjero štabe (Girnius 1975: 164). Beje, pagal ministrų profesiją ši Kabineta galima vadinti teisininkų vyriausybe, nes net penki jos nariai (įskaitant ir užsienyje esančius) buvo teisininkai (Dovydaitis, Noreika, Merkys, Martynas Yčas ir Rozenbaumas), dar du – istorikai (Jonas Yčas ir Voldemaras) ir po vieną ekonomistą (Vytautas Petruelis), inžinierių (Jonas Šimoliūnas) ir agronomą (Stulginskis). Beje, be Dovydaičio, iš dvylikos tarpukariu buvusių ministrų pirmininkų teisininkai pagal profesiją buvo tik jau minėtas M. Sleževičius ir A. Merkys.

Ketvirta, įdomu tai, jog formuojant vyriausybę kurį laiką vyravo praktika, kad partijose trūkstant specialistų, kuris

nors vyriausybės narys vadovaudavo kelioms ministerijoms (štai vidaus reikalų ministras A. Stulginskis dar ėjo maitinimo ir viešųjų darbų ministro pareigas). Be to, ministrui išvykus ar dėl kitų priežasčių negalint eiti savo pareigų, į Ministrų Kabineta visateisiais vyriausybės nariais buvo skiriami „ministerijų valdytojai“. Taigi III Vyriausybėje (be Ministro pirmininko) buvo trys ministrai ir trys „ministerijų valdytojai“: jau minėtas Susisiekimo ministerijos valdytojas J. Šimoliūnas, Krašto apsaugos ministerijos valdytojas A. Merkys (Merkys) ir Finansų ministerijos valdytojas V. Petruelis. Nors jų pareigos vadinosi kitaip, šie trys ministerijų valdytojai *de facto* ėjo ministrų pareigas ir turėjo vienodas teises Kabinete su ministrais.

Penkta, iš minėto 1919 m. kovo 11 d. Ministro pirmininko teikimo ir 1919 m. kovo 12 d. Tarybos prezidento patvirtinimo akto galima daryti išvadą, jog Vyriausybė galėjo būti suprantama siaurąja ir plačiąja prasme. Siaurąja prasme Vyriausybę sudarė minėtuose aktuose įvardintų septynių asmenų Ministrų Kabinetas, o plačiąja prasme – į Vyriausybės sudėtį įėjo ir ministerijų viceministrai bei Vyriausybės posėdžiuose dalyvaujantis Valstybės kontrolės vadovas. Tokią išvadą galima daryti iš to, kad Dovydaitis savo teikime „pristato ir toliau eiti savo pareigas“ ne tik Taikos konferencijoje Paryžiuje esančius II Vyriausybės *ministerius* Martyną Yčą ir Augustiną Voldemarą, bet ir Paryžiuje tuo metu buvusį „užsienio reikalų *viceministerį* Simoną Rozenbaumą“. Beje, S. Rozenbaumas mėnesio pabaigoje grįžo į Lietuvą ir nuo kovo 29 d. dalyvaudavo Vyriausybės posėdžiuose. Tai patvirtina ir Vy-

riausybės posėdžių protokolai, kurie rodo, jog III Vyriausybės posėdžiuose vietoj švietimo ministro J. Yčo dažnai dalyvaudavo jo viceministras nepartinis Juozas Vokietaitis, o nuo kovo 26 d. posėdžiuose dalyvavo Prekybos ir pramonės ministerijos viceministras N. Rachmilėvičius. Kaip jau buvo minėta, Vyriausybės posėdžiuose *ex officio* patariamąjį balsą teise dalyvaudavo ir Valstybės kontrolės vadovas: pradžioje St. Kairys, vėliau – J. Zubrickas (24: 240–251)⁷.

Šešta, III Vyriausybėje nebuvo „ministrų be portfelio“ pareigybės (t. y. ministrų, nevadovaujančių konkrečiai ministerijai), kurie I, II ir IV Vyriausybėse buvo skiriami siekiant turėti kuo didesnę koaliciją

tarp partijų ir tautinių grupių. Tačiau, kaip buvo minėta, šioje Vyriausybėje dalyvavo tik dvi partijos, todėl kam nors suteikti ministro be portfelio postą nebuvo būtinybės. Tuo tarpu tautinių mažumų (t. y. gudų ir žydų bendruomenės, nes su lenkų tautine bendruomene santykiai buvo įtempti) atstovų nepakvietimas į Vyriausybę galėtų būti paaiškinaamas Kabineto formavimo didele skuba ir tam tikrais nesutarimais pačiose minėtose tautinėse bendruomenėse. Be to, tuo metu daugelis ministrų faktiškai ir buvo „be portfelio“, nes nemaža dalis ministerijų dar nebuvo įsteigtos ar jų steigimo procesas buvo dar tik pradėtas verčiantis keliais darbuotojais.

6. III VYRIAUSYBĖS VEIKLA

Dovydaitis 1919 m. kovo 13 d., t. y. jau kitą dieną po jo paskyrimo Ministru pirmininku, kalbėdamas iškilmingame Lietuvos Valstybės Tarybos viešame posėdyje, perskaitė Vyriausybės deklaraciją, kurią galima laikyti Vyriausybės programa, nes joje buvo įvardintos svarbiausios vyriausybės veiklos sritys. Iš netrumpos Dovydaičio programinės kalbos galima išskirti trylika svarbiausių Vyriausybės veiklos barų: 1) valstybės gynyba nuo priešų ir skubi pagalba Lietuvos regionams, „paliuosuotiems nuo priešininko“; 2) diplomatinės pastangos dėl Lietuvos pripažinimo Paryžiuje prasidėjusioje Taikos konferencijoje ir jos priėmimo į Tautų Sąjungą⁸; 3) Lietuvos gyventojų apsauga nuo „plėšimų, savivalės bei spekuliacijos“; 4) vietos savivaldos valdymo suvienodinimas (planuota sušaukti vietos savivaldų ir apskričių viršininkų suvažiavimą); 5) žemės reformos pradėjimas, t. y. „bežemių ir mažžemių žeme aprūpinimas“;

6) darbininkų darbo sąlygų pagerinimas ir kova su nedarbu; 7) tautinių mažumų atstovams, „stovintiems ant Lietuvos valstybės pagrindo“, teisių garantavimas; 8) „susisiekimo pagerinimas paštu, telefonu, geležinkeliais ir vandens keliais“; 9) mokesčių surinkimas, naujų mokesčių įdiegimas ir finansinio stabilumo garantavimas (ost-markės pakeitimo sava valiuta darbais); 10) karo nuostolių suregistravimas ir kompensavimas; 11) užsienio prekybos (eksporto ir importo) perėmimas valstybės kontrolėn; 12) Švietimo reforma; 13) Steigiamojo Seimo Vilniuje sušaukimo darbai, „kai tik Lietuva bus nuo priešininko paliuosuota“. Šią deklaraciją Dovydaitis užbaigė įsitikinęs, kad „jei visi mūsų mylimos Tėvynės sūnūs tokiu pasiaukojimu stos darban, tuomet mums joki priešininkai

nebaisūs ir mūsų laimėjimas patikrintas artimiausioj ateity“ (24: 243–245).

Šiai Vyriausybės deklaracijai, kaip neoficialiai Vyriausybės programai, Lietuvos Valstybės Taryba kovo 13 d. viešame posėdyje pritarė. Gana ilgoje Dovydaičio kalboje stebina jo tikėjimas Lietuvos valstybe ir Lietuvos visuomenės gebėjimu apsiginti nuo išorės priešų. Taip pat matyti, jog premjeras gerai supranta Vyriausybės darbo „plotį ir gylį“ bei iškilusius didelius iššūkius. Kaip matome iš deklaracijos, premjeras vyriausybei numatė ne vienerių metų darbą. Aišku, ši Vyriausybės veiklos programa negali būti laikoma visiškai originalia ir autentiška, nes joje atsispindi ankstesnių (I ir II) Kabinetų darbų tęstinumas.

Gaila, bet jau po savaitės darbo vyriausybėje premjeras konstatavo, kad vis dėlto „šis Kabinetas buvo sudaromas, kaip laikinas, kuris po kelių savaičių turėtų būti rekonstruotas“, todėl 1919 m. kovo 19 d. Vyriausybės posėdyje (t. y. savaitę išbuvęs premjero poste) pateikė atsistatydinimo pareiškimą Valstybės Tarybos prezidiumui ir pavedė Ministro pirmininko pareigas eiti vidaus reikalų ministrui A. Stulginskui. Nuo kovo 19 d. iki pat IV Vyriausybės (M. Sleževičiaus) patvirtinimo balandžio 12 d. Dovydaitis vyriausybės posėdžiuose nebedalyvavo, o posėdžiams pirmininkavo A. Stulginkis, kuris nuo šiol pasirašinėjo „Ministro Pirmininko Pavaduotojo“ titulu. Taigi Dovydaitis iš viso dalyvavo (ir pirmininkavo jiems) tik šešiuose vyriausybės posėdžiuose. Čia taip pat įdomu pažymėti, kad šiuo atveju atsistatydinus premjerui, visas Kabinetas neatsistatydino. Tiesa, pagal Laikinosios Konstitucijos pamatinius dėsnius buvo numatyta, jog „Minis-

terių Kabinetas iš vieno (solidaringai) dirba ir iš vieno atsako“, todėl, pavyzdžiui, atsistatydinus Ministrui pirmininkui M. Sleževičiui, atsistatydino ir visas II Kabinetas. Kita vertus, Laikinoji Konstitucija šiuo atveju suteikė tam tikrą lankstumą, nes viso Kabineto atsistatydinimo reikalavo tik vienu atveju, t. y. Valstybės Tarybai pareiškus jam nepasitikėjimą. Be to, Laikinosios Konstitucijos pamatiniuose dėsniuose buvo numatyta, jog „Ministerių Kabinetai vadovauja Ministeris Pirmininkas arba jį pavaduojąs vienas kuris ministeris“. Ši nuostata leido išlikti III Vyriausybei net ir atsistatydinus Ministrui pirmininkui, o A. Stulginskiui pasirašinėti „Ministro Pirmininko Pavaduotojo“ titulu, nors *expressis verbis* tokių pareigų Laikinojoje Konstitucijoje numatyta nebuvo.

Įdomu pažymėti, kad vyriausybė tuo metu posėdžiavo ne kartą per savaitę, kaip dabar, o praktiškai kasdien, išskyrus sekmadienius. Kartais tą pačią dieną būdavo net du kabineto posėdžiai: rytinis ir vakarinis. Tai galima būtų sieti su įtempta tarptautine padėtimi. Posėdžiai vykdavo paprastai vakare 18:30. Dažniausiai III Vyriausybės posėdžiuose dalyvaudavo septyni žmonės, bet mažiausia kabineto sudėtis buvo 1919 m. kovo 28 d. posėdyje, kuriame dalyvavo tik keturi vyriausybės nariai. Čia galima pridurti ir tai, jog švietimo ministras J. Yčas po jo paskyrimo kovo 12 d. kažkur išvyko ir Kabineto posėdžius pradėjo lankyti tik balandžio 4 d., t. y. tą pačią dieną, kai A. Stulginkis įteikė III Vyriausybės atsistatydinimo pareiškimą. Todėl švietimo ministerijai vyriausybės posėdžių metu dažniausiai atstovaudavo viceministras J. Vokietaitis, o kartais ir niekas neatstovaudavo.

Kokius klausimus svarstė III Vyriausybė? Daugiausia dėmesio buvo skiriama krašto apsaugos klausimams, taip pat buvo svarstomi įvairūs finansiniai ir diplomatiniai klausimai. Čia paminėsiu tik keletą posėdžiuose svarstytų klausimų pavyzdžių. Štai, 1919 m. kovo 14 d. posėdyje buvo svarstomas klausimas dėl apsikeitimo belaisviais su Vinco Mickevičiaus Kapsuko (jį Dovydaitis asmeniškai pažinojo iš Veiverių mokytojų seminarijos laikų) vadovaujama bolševikų (Litbelo) vyriausybė Vilniuje. Šiame posėdyje Ministrų Kabinetas taip pat nutarė „kreiptis į vokiečius ir kviesti juos talkon Vilniaus paėmimui“. Kovo 23 d. posėdyje buvo nuspręsta iš AB „Banga“ pirkti įvairių prekių kariuomenei, kovo 25 d. – svarstomas 2000 arklių rekvizicijos (greičiausiai taip pat kariuomenei) klausimas, o kovo 26 d. – ginklų pirkimo Gardine (!) klausimas. Kovo 27 d. buvo svarstomas vokiečių reikalavimas leisti jiems vadovauti bendriems vokiečių ir lietuvių kariuomenių daliniams kovoje su bolševikais. Balandžio 7 d. buvo nuspręsta kreiptis į Latvijos vyriausybę nota prašant atleisti nuo prievolės tarnauti Latvijos kariuomenėje tuos Palangoje gyvenančius „Lietuvos piliečius“, kurie pareiškė norą stoti į Lietuvos kariuomenę.

Prie finansinių klausimų galima būtų priskirti kovo 15 d. posėdyje priimtą sprendimą pirkti automobilius Ministro pirmininko reikalams ir Susisiekimo ministerijai. Kovo 26 d. buvo tvirtinamos ne tik įvairių ministerijų, bet ir Seinų vyskupijos „sąmatos“ (biudžetai). Kovo 27 d. Švietimo ministerija buvo įgaliota pradėti mokėti algas liaudies mokytojams, kovo 29 d. buvo nuspręsta išmokėti vokiečiams kareiviams (vadinamiesiems Saksų

savanoriams) algas – tai buvo Vokietijos paskolos Lietuvai sąlyga. Balandžio 2 d. įsteigta 20 stipendijų užsienyje besimokantiems studentams lietuviams. Tą pačią dieną buvo nuspręsta „sekvestruoti“ (nacionalizuoti) „Metropolio“ viešbutį ir perduoti jį Užsienio reikalų ministerijos žinion. Balandžio 4 d. diskutuojama, kaip kontroliuoti ir riboti vokiečių iš Lietuvos išvežamą žaliavą, visų pirma medieną ir grūdus. Tuo tarpu prie užsienio politikos klausimų galima būtų priskirti kovo 29 d. posėdį, kurio metu buvo išklausti pirmosios Lietuvos delegacijos užsienyje (veikusios iki Voldemaro delegacijos paskyrimo) nariai: kun. Konstantinas Olšauskas ir Simonas Rozenbaumas, kurie supažindino vyriausybę su delegacijos pastangomis dėl Lietuvos valstybės pripažinimo.

Vienas įdomesnių III Vyriausybės sprendimų yra balandžio 7 d. nutarimas „leisti Užsienio reikalų ministerijai 5 tūkstančius markių kreditą rinkimui medžiagos Lietuvos Konstitucijai“, įgaliojant tuo užsiimti ministerijos viceministrą teisininką S. Rozenbaumą. Tuo buvo parodyta, jog Vyriausybė supranta, kad valstybei nepakanka turėti Laikinąją Konstituciją (tuo metu Lietuvoje veikė Laikinosios Konstitucijos pamatiniai dėsniai) ir reikia rinkti medžiagą apie užsienio valstybių konstitucijas tam, kad jomis remiantis būtų galima pradėti rengti nuolatinę Lietuvos Konstituciją, kuri, žinia, buvo Steigiamojo Seimo priimta tik 1922 m.

Čia įdomu atkreipti dėmesį į tai, jog III Vyriausybei teko veikti tiek pagal 1918 m., tiek ir pagal 1919 m. redakcijos Lietuvos Valstybės Laikinosios Konstitucijos pamatinius dėsnius. 1918 m. redak-

cijos Pamatiniai dėsniai (su sausio mėnesio pataisa) Ministrų Kabinetai numatė deleguotos įstatymų leidybos teisę, t. y. teisę tarp Valstybės Tarybos sesijų priiminėti laikinus įstatymus, kurie turėjo būti patvirtinti arba atšaukti artimiausioje Valstybės Tarybos sesijoje. Todėl III Vyriausybės darbo metu taip pat buvo svarstomi ir priimami įstatymai: pavyzdžiui, Įstatymas uždrausti vartoti popierinius rusų pinigus, Įstatymas apie žyminį mokestį, Įstatymas, draudžiantis kariams dalyvauti politinėje veikloje, Įstatymas nacionalizuoti privačią nuosavybę karo metu ir dar keletas kitų. Paskutinis kartas, kada III Vyriausybė vykdė deleguotą įstatymų leidybą, buvo 1919 m. balandžio 5 d. posėdis, kurio metu buvo svarstomas *Įstatymo projektas*

apie medicinos ir veterinarijos gydytojų ir felčerių mobilizaciją. Po šio posėdžio III Vyriausybė įstatymų nebepriminėjo, tikriausiai dėl to, kad įsigaliojo 1919 m. balandžio 4 d. redakcijos Laikinosios Konstitucijos pamatiniai dėsniai. Nors 1919 m. Laikinosios Konstitucijos redakcija Ministrų Kabinetai deleguotosios įstatymų leidybos teisės visai nepanaikino, tačiau *expressis verbis* „teisė leisti įstatymus“ 1919 m. Pamtinių dėsnių redakcijoje buvo priskirta nebe Kabinetai, o Prezidento kompetencijai, be to, Laikinoji Konstitucija numatė stiprią Prezidento teisę vetuoti Vyriausybės priimtus įstatymus⁹. Taigi ši naujovė reiškė tai, kad Ministrų Kabinetai pasidarė per daug rizikinga pradėti įstatymų leidybos procesą be išankstinės Prezidento aprobacijos.

KELETAS IŠVADŲ IR APIBENDRINIMŲ

1. P. Dovydaitis kartu su savo bendraamžiais ir bendraminčiais buvo iš lietuviško kaimo kilęs pirmosios kartos modernios Lietuvos valstybės lietuvis inteligentas, didelėmis savo pastangomis formalų išsimokslinimą gavęs carinėje Rusijoje, bet kaip asmenybė subrendęs kultūrinėje, visuomeninėje ir politinėje kovoje iš pradžių su carine, vėliau su kaizerine okupacine valdžia.

2. Dovydaitis po ne visai sėkmingos politinio veikimo patirties III Vyriausybėje 1919 m. ir pasibaigus Lietuvos Valstybės Tarybos įgaliojimams 1920 m. gegužės mėn., daugiau politinėje veikloje nedalyvavo. Nuo tol iki pat 1940 m. birželio Dovydaitis dar aktyviau įsitraukė į visuomeninę, mokslinę ir leidybinę veiklą: kaip jau minėta, jis vadovavo ateitininkams ir kitoms organizacijoms, tapo

VDU profesoriumi ir įvairių leidinių steigėju bei leidėju.

3. III Vyriausybė, kurios Ministru pirmininku 1919 m. kovo 12 d. buvo paskirtas Dovydaitis, veikė sudėtingomis karo su bolševikais aplinkybėmis, kartu gresiant Lenkijos ir bermontininkų kariuomenių keliamam pavojui. Dėl šios priežasties daugiausia šios Vyriausybės sprendimų buvo susiję su krašto apsauga. Kitą didelę Vyriausybės sprendimų dalį galima priskirti finansiniams klausimams. Dėl tarptautinės įtampos Vyriausybė posėdžiaudavo kasdien, išskyrus sekmadienius.

4. III Vyriausybė buvo trumpiausiai veikusi (1919 m. kovo 12–1919 m. balandžio 12 d.) ir mažiausiai Vyriausybės narių (septynis) turėjusi tarpukario Vyriausybė. Be to, po savaitės darbo atsi-

statydinus Ministrui pirmininkui Dovydaičiui ir jo pareigas perėmus vidaus reikalų ministrui A. Stulginskiui, ji dar labiau sumažėjo. Tokį greitą premjero, o vėliau viso Kabineto atsistatydinimą ir negausų Vyriausybės narių skaičių sąlygojo trys priežastys: pirma, partijų rietenos ir politinės patirties neturėjimas; antra, joje nedalyvavo kairiųjų partijų atstovai, tuo tarpu gresiant karinei intervencijai, buvo būtina turėti plačiausios koalicijos Kabineta; trečia, 1919 m. balandžio 4 d. buvo priimta nauja Laikinosios Konstitucijos pamatinių dėsnių redakcija ir išrinktas Valstybės Prezidentas, kuris pagal minėtus Pamatinius dėsnius turėjo kompetenciją formuoti Ministrų Kabineta.

5. III Ministrų Kabinete (kaip ir kituose tarpukario Kabinetuose iki pat 1926 m. gruodžio perversmo) dalis visateisių Vyriausybės narių buvo vadinami ne ministrais, o „ministerijų valdytojais“, kurie *de facto* vykdavo ministrų pareigas. Remiantis III Kabineto posėdžių protokoliais, šis kabinetas galėtų būti skirstomas į (a) Vyriausybę „siaurąja prasme“, t. y. į tuos septynis asmenis, kurie paminėti Ministro pirmininko teikimo bei Prezidiumo patvirtinimo aktuose, ir (b) Vyriausybę „placiaja prasme“, t. y. prie čia paminėtų asmenų dar pridėdant ministerijų viceministrus, kurie dažnai pavaduodavo ministrus Vyriausybės posėdžių metu ir du ministrus (užsienio reikalų ir finansų), Vyriausybei atstovavusius Taikos konferencijoje Paryžiuje.

Kartais sakoma, kad žmogaus gyvenimo vertę parodo jo mirtis. Šia prasme pirmoji sovietų okupacija buvo gana „simboliška“ net penkiems III Vyriausybės nariams, nes 1940–1941 m. buvo su-

imti ir ištremti: Antanas Merkys, Vytautas Petrulis, Augustinas Voldemaras, Pranas Dovydaitis ir Aleksandras Stulginskis. Tik pastarajam po tremties pasisekė grįžti į Tėvynę. Augustinas Voldemaras Butyrkų kalėjime mirė 1942 m. gruodžio 16 d., Antanas Merkys mirė 1955 m. Malenkų invalidų namuose Vladimiro srityje. Dar tragiškesnis buvo III Vyriausybės Finansų ministerijos valdytojo (kitose Vyriausybėse – Finansų, prekybos ir pramonės ministras) Vytauto Petrulio likimas – jis sušaudytas vienas pirmųjų 1940 m. Uchtos lageryje Komijuje. Kiek vėliau ir šio straipsnio pagrindinis herojus, III Vyriausybės Ministras Pirmininkas ir Vasario 16-osios akto signataras Pranas Dovydaitis buvo sušaudytas 1942 m. lapkričio 4 d. SSRS NKVD kalėjime Sverdlovske.

Kadangi P. Dovydaičio, kaip ir nemažos dalies kitų nukankintų Lietuvos valstybininkų ir visuomenininkų, palaidojimo vieta nežinoma, 2007 m. Rusų kapinėse Vilniuje jam kartu su kitais panašaus likimo amžininkais ir bendraminčiais buvo pastatytas simbolinis kapas – kenotafas. Tačiau būtina priminti, jog dar prieš tai, t. y. jubiliejiniiais 2000 metais, popiežius Jonas Paulius II Praną Dovydaitį (kartu su kitais 114 lietuviais) įtraukė į XX a. Martirologijos knygą ir paskelbė kankiniu, o tai yra, kaip gražiai pasakė Aldona Vasiliauskienė, kelio į Altorių Garbę pradžia (Vasiliauskienė 2001: 279). Taigi, jei kenotafas Dovydaičiui Vilniaus Rasose simbolizuoja kankinystę už tėvynę Lietuvą, tai jo įtraukimas į XX a. Martirologijos knygą jau rodo, kad Dovydaičio asmenybė peržengė nacionalinius rėmus, o jo auka pripažįstama pasauliniame kontekste.

Literatūra

Istoriografija

1. Barzdukas S. 1977. Ateitininkų keliu. 1911–1927–1977. Žmonės, įvykiai, darbai. *Ateitis*. Chicago.
2. Eidintas A., Lopata R. 2018. Trečioji Vyriausybė. *Lietuvos vyriausybės 1918–1920 m. posėdžių protokolai*. T. I: 1918 m. lapkričio 9 d.–1919 m. spalio 4 d. (sud. A. Eidintas, R. Lopata)“. Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras. Vilnius.
3. Girnius J. 1975. Pranas Dovydaitis. *Ateitis*. Chicago.
4. Yla S. 1983. Ateitininkų vadovas. *Ateitis*. Chicago.
5. Jakubčionis A. 1997. Pranas Dovydaitis – mokslininkas politikoje. *Lietuvos Respublikos Ministrų Pirmininkai (1918–1940)*. Vilnius: Alma littera.
6. Kasparavičius A. (sud.) 2018. *Pirmieji Lietuvos Ministrų Kabinetai 1918 metais Vilniuje*. Lietuvos nacionalinis muziejus.
7. Laurinavičius Č. 2013. Litbello istorija ir Paryžiaus Taikos Konferencijoje. *Lietuvos istorija*. T. X, I dalis: Nepriklausomybė (1918–1940 m.) (ats. red. J. Kiaupienė). Vilnius: Lietuvos istorijos institutas.
8. Liekis A. 1996. *Signatarai. Vasario 16*. Vilnius.
9. Masionis A. 1992. Ateitininkų dvasia nepalūžo. *Ateitis*. Chicago.
10. Merkelis A. 1964. *Antanas Smetona: jo visuomeninė, kultūrinė ir politinė veikla*. Amerikos lietuvių tautinės sąjungos. New York.
11. Plumpa P. 2007. Jaunimo mokytojas ir bičiulis. *Logos* 50.
12. Rastenis V. (sud.) 2003. *Ateitininkai*. ASS leidinys.
13. Skirius J. 1999. Profesorius Augustinas Voldeparas ir tarptautinis Lietuvos valstybingumo įteisinimo procesas. *Lietuvos užsienio reikalų ministrai 1918–1940* (red. A. Gaigalaitė). Vilnius.
14. Skrupskelis K. 2010. Ateities draugai. Ateitininkų istorija (iki 1940 m.). *Naujasis Židinys-Aidai*.
15. Stulginskis A. 1980. *Atsiminimai*. Chicago: Pedagoginis lituanistikos institutas.
16. Truska L. 1996. *Antanas Smetona ir jo laikai*. Vilnius.
17. Vasiliauskienė A. 2001. *Akmenuotas patrioto kelias*. Vilnius: Regnum.

Periodika

18. Dovydaitis P. 1911. Trys pamatiniai klausimai. *Ateitis* 1. Vasario 1911 m. Kaunas. Nemokamas priedas prie „Draugijos“, Nr. 50.
19. Dovydaitis P. 1930. Kodėl Vasario šešioliktą, o ne kurią kitą ar kito mėnesio dieną? (Nuotrupos atsiminimų iš įvykių prieš 12-ka metų). *Darbininkas* 7 (544).
20. Stulginskis A. 1936. 50 metų amžiaus sukaktis. Prof. P. Dovydaitį prisiminus. *Rytas* 26.
21. Vaičaitis V. A. 2018. Trys signatarai ateitininkai: Kazys Bizauskas, Pranas Dovydaitis, Aleksandras Stulginskis. *Ateitis* 2.

Istoriniai šaltiniai

22. *Lietuvos Valstybės Tarybos protokolai 1917–1918* (sud. A. Eidintas, R. Lopata). 1991. Vilnius: Mokslas.
23. *Lietuvos Taryba ir nepriklausomos valstybės atkūrimas 1914–1920 metų dokumentuose* (sud. A. Eidintas, R. Lopata). 2017. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras.
24. *Lietuvos vyriausybės 1918–1920 m. posėdžių protokolai*. T. I: 1918 m. lapkričio 9 d. – 1919 m. spalio 4 d. (sud. A. Eidintas, R. Lopata). 2018. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras.
25. *Popiežiaus Pranciškaus vizitas Lietuvoje. Kalbos*. 2018 m. rugsėjo 22–23 d. Katalikų pasaulio leidiniai.

Teisės aktai

26. 1918 m. lapkričio 4 d. Lietuvos Valstybės Laikinosios Konstitucijos Pamatiniai dėsniai. *Lietuvos Aidas*, 1918 m. lapkričio m. 13 d. Nr. 130(178).
27. 1919 m. sausio 24 d. Laikinosios Lietuvos Valstybės Konstitucijos papildas. *Laikinosios Vyriausybės Žinios*. 1919, Nr. 4/41.
28. 1919 m. kovo 11 d. Ministro Pirmininko teikimas ir 1919 m. kovo 12 Lietuvos Valstybės Prezidiumo Ministrų Kabineto patvirtinimo aktas. *Laikinosios Vyriausybės žinios*, 1919 m. balandžio 4, Nr. 5.
29. 1919 m. balandžio 4 d. Lietuvos Valstybės Laikinosios Konstitucijos pamatiniai dėsniai. *Laikinosios Vyriausybės Žinios*. 1919 m. gegužės 8 d. Priedas Nr. 6/24.
30. 2018 m. gegužės 15 d. LR Seimo nutarimas Nr. XIII-1151 „Dėl 2020 metų paskelbimo Lie-

tuvos Steigiamojo Seimo šimtmečio metais“. TAR, 2018-05-17, Nr. 2018-07957.

31. 2019 m. liepos 9 d. LR Seimo nutarimas Nr. XIII-2303 „Dėl 2020 metų paskelbimo Ateitininkų metais“. TAR, 2019-07-15, Nr. 2019-11630.

Nuorodos

- ¹ Kaip ateitininkas P. Dovydaitis, be abejo, palaikė Krikščionių demokratų partijos programą, tačiau jis niekada nebuvo aktyvus šios partijos narys. Be to, bent jau nuo 1928 m. jis negalėjo būti šios partijos narys, nes 1928–1934 m. buvo kitos partijos – Darbo federacijos – vicepirmininkas (Girnius 1975: 451).
- ² 1919 m. pradžioje šaukti Antrąją Lietuvos valstybės konferenciją (Pirmąją konferenciją laikant 1917 m. rugsėjo mėn.į Vilniuje vykusią konferenciją, kurios metu buvo išrinkta Lietuvos Taryba) buvo nuspręsta siekiant, kad Lietuvos Taryba ir vyriausybė atsiskaitytų Lietuvos visuomenei ir kad iki Steigiamojo Seimo rinkimų būtų atgaivintas mažėjantis Lietuvos Tarybos populiarumas.
- ³ „Mes, Aukštasis Valstybės Tarybos Prezidiumas, remdamasis Lietuvos valstybės Laikinosios konstitucijos pamatinių dėsnių §11, tvirtiname Tamstos Mums š. m. kovo 11 d. pristatytą kabinetą, Tamstai mūsų pavestą sudaryti“ (28).
- ⁴ Septyni Vyriausybės nariai taip pat buvo ir V E. Galvanausko Ministrų Kabinete.
- ⁵ Tiesa, 1919 m. kovo 21 d. Vyriausybės posėdyje dalyvavo Žemės ūkio ir valstybės turtų „ministerijos atstovas“ J. Tūbelis, o nuo 1919 m. kovo 26 d. posėdžiuose dalyvavo šios ministerijos viceministras Povilas Matulionis (Eidintas, Lopata 2018: 252, 257).
- ⁶ Nuo 1919 m. kovo 26 d. Vyriausybės posėdžiuose dalyvavo Prekybos ir pramonės ministerijos „reikalų vedėjas“ Kazys Šalkauskis, o kartais dalyvaudavo šios ministerijos viceministras Nachmanas Rachmilevičius (buvo Vyriausybės posėdžių, kuriuose dalyvaudavo ir kartu).
- ⁷ Tiesa, Valstybės kontrolieriaus teisė dalyvauti Vyriausybės posėdžiuose „patariamuoju balsu“ buvo įtvirtinta tik 1919 m. balandžio 4 d. Lai-

Internetiniai šaltiniai

32. Sopranaitė R. 2009. Kad gyvenimas netaptų karikatūra. Prieiga per internetą: <<http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2009-06-29-reda-sopranaitė-kad-gyvenimas-netaptu-karikatura/3058>>

kinosios Konstitucijos pamatinių dėsnių redakcijoje.

- ⁸ Kaip žinoma, oficialiai pasibaigus Pirmajam pasauliniam karui, jo laimėtojai (JAV, D. Britanija, Prancūzija, Italija, Japonija ir kt.) 1919 m. sausio 18 d. Paryžiuje suorganizavo Taikos konferenciją (veikė iki 1920 m. sausio 21 d.), įsteigusią pirmąją tarptautinę organizaciją – Tautų Sąjungą arba Tautų Lygą (pranc. *Société des Nations*, angl. *League of Nations*). Taikos konferenciją oficialiai įteisino 1920 m. birželio 28 d. pasirašyta Versalio sutartis, kuri karo kaltininkę pripažino Vokietiją ir įpareigojo ją mokėti laimėtojams reparacijas. Lietuvos delegacija į Konferenciją nebuvo pakviesta, todėl turėjo veikti neoficialiai per savo jau minėtą delegaciją, kuriai vadovavo Augustinas Voldemaras. Česlovas Laurinavičius teigia, kad Lietuvos delegacija *de facto* pradėjo veikti tik 1919 m. kovo mėnesį, t. y. II Vyriausybės darbo pabaigoje ir III darbo pradžioje (Laurinavičius 2013: 149–151). Beje, į Tautų Sąjungą Lietuva kartu su Latvija ir Estija buvo priimta tik 1921 m. rugsėjo 22 d., tai reiškė jos visišką tarptautinį pripažinimą.
- ⁹ 1919 m. balandžio 4 d. Lietuvos Valstybės Laikinosios Konstitucijos pamatiniai dėsniai: „§13. Valstybės Tarybos sesijų tarpe arba per jų pertraukas Valstybės Prezidentas turi teisės leisti įstatymus Ministerių Kabineto priimtuosius. §14. Valstybės Prezidentas gali Ministerių Kabineto priimtąjį įstatymo sumanymą gražinti Ministerių Kabinetai su savo pastabomis. Tuomet Ministerių Kabinetas svarsto jį antrą kartą. Jei Prezidentas neranda galimu ir antru atveju Ministerių Kabineto svarstytą ir priimtą įstatymo sumanymą pasirašyti, tuomet šio įstatymo sumanymas yra įnešamas į Valstybės Tarybą ir josios sesija turi būti tuojau sušaukta“ (29).